

Dr. Mehmet TANIŞIR / Mülkiye Başmüfettişi

Çölleşme ile Mücadelede Kadınların Rolü

1.Çölleşme ile Mücadele

Günümüzde her yıl dünya üzerinde 18 milyon hektar orman kesilmekte, her saat 3.000, her dakika 50 dekar orman yok edilmektedir. Dolayısıyla dünyamız giderek çölleşmektedir.

Küresel çevre sorunlarından biri olan çölleşme, kurak bölgelerde yaşayan insanların yoksulluğunu daha da artırırken, aynı zamanda sağlıklarının bozulmasına neden olmaktadır. Bu da beraberinde şehirlere ve yurtdışına toplu göçleri getirmektedir. Bundan dolayı bugün dünya üzerinde Almanya ve Fransa'nın toplam nüfusuna karşılık gelen yaklaşık 135 milyon kişi çölleşme nedeniyle göç etme tehlikesi altındadır.

Bugün itibarıyla 250 milyon kişi çölleşmeden doğrudan etkilenirken, dünya yüzeyinin üçte biri veya bir başka deyişle 4 milyar hektar arazi çölleşme tehdidi altındadır. Ayrıca, ihtiyaçlarının çoğu için toprağa bağımlı olan 1,2 milyar civarındaki in-

sanın yaşamı ve 110 ülkedeki dünyanın en yoksulları da aynı kaderi paylaşmaktadır.

Bugün tarımda kullanılan 5,2 milyar hektar kurak arazinin yüzde 70'i (dünyadaki tüm arazilerin yüzde 30'u) çölleşme nedeniyle tahrip olmuştur veya tehdit altındadır. Dünyanın içme suyu arzları 1950'den beri üçte iki azalmıştır. Her yıl 12 milyon kişi su kıtlığı ve kirli içme suyu nedeniyle ölmektedir.

Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'ne göre çölleşme; "kurak, yarı-kurak ve az yağışlı alanlarda, iklim değişiklikleri ve insan faaliyetleri de dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden kaynaklanan toprak bozulmasının ifade eder." Çölleşme; arazileri sel baskınına eğilimli hale getirmekte, toprak tuzlaşmasına neden olmakta, su kalitesinin bozulmasına, nehirlerin, barajların ve derelerin kum ve çamurla dolmasına yol açmaktadır. Küresel düzeyde, çölleşmeden doğrudan etkilenen bölgelerde yıllık gelir kaybı 42 milyar dolar civarındadır. Öte-

yandan dolayı ekonomik ve sosyal kayıplar buna eklenirse kayıp daha da büyük olacaktır.

Çölleşme ile mücadeleye yönelik ilk uluslararası girişim, Büyük Sahara'da, 1968-1974 yılları arasında yaşanan ve 200.000'den fazla insan ve hayvanın ölümüne neden olan kuraklık ve açlık sonucunda ortaya çıkmıştır. Konu ilk olarak 1977 yılında Nairobi, Kenya'da düzenlenen BM Çölleşme Konferansı'nda tartışılmış, ama idari ve finansal destek eksikliğinden dolayı çölleşme problemi ile mücadele konusunda bağlayıcı bir karar alınamamıştır. Çölleşme ile mücadele konusunda hükümetleri bağlayıcı kararlar, ilk kez 1992 Haziranında, Rio de Janeiro'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı'nda, alınmıştır.

Rio Konferansı'nda oluşan görüşler doğrultusunda, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile çölleşme ile mücadele ve kuraklığın etkisinin azaltılması için uluslararası bir sözleşme hazırlanmıştır. Birleşmiş Mil-

letler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, 17 Haziran 1994'te Paris'te kabul edilmiştir. Bu bağlamda 17 Haziran Dünya Çölleşme ile Mücadele Günü olarak ilan edilmiştir. Sözleşme, Aralık 1996'ta yürürlüğe girmiştir. Bugün itibarıyla sözleşme-ye taraf olan ülke sayısı 193'tür.

Bu sözleşme, çölleşme sorununa yönelik hazırlanan uluslararası niteliğe sahip ilk ve tek sözleşmedir. Sözleşme; çölleşme ile mücadele ve kuraklığın etkisinin azaltılması için kırsal fakirlikle mücadele, katılımcılık ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini esas alan ulusal eylem programlarının hazırlanmasını ve uygulanmasını, bu amaçla ulusal mali kaynakların harekete geçirilmesini ve gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere mali kaynak yardımı yapmasını öngörmektedir. Ulusal ve bölgesel bazda işbirliğini ve koordinasyonu öngören, hukuk-ken bağlayıcı olan bir sözleşmedir.

Ulusal ve Bölgesel Eylem Programlarının hazırlanması, taraf ülkelerin en önemli uluslar arası yükümlülükleridir. Ulusal eylem programlarının başlıca amaçları; ülkelerin çölleşme ve kuraklıkla ilgili önceliklerini tespit etmek, bölgesel çalışmalara katkıda bulunmak, işbirliği geliştirmek, kuraklık ve çölleşme konusunda kamuoyunun ilgisini artırmak, ülkelerin kalkınma plan ve stratejilerine entegre etmek, bu alandaki çalışmalara ilgili tüm kurum ve kuruluşlarla sivil toplum kuruluşlarının ve yerel halkın katılımını sağlamak ve bütün bu çalışmalar için finans kaynaklarını tahsis etmektir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafi konum, iklim şartları ve çağlar boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması, ülkemizi çölleşme ve kuraklıktan önemli biçimde etkilenen bir ülke konumuna getirmektedir. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin 2000 yılında açıklanan raporuna göre, Anadolu, Dünya Çölleşme Haritası'nda

en riskli sınıfında bulunmaktadır. NASA'nın bir araştırmasında ise, gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda Türkiye'nin büyük bir bölümünün 2040 yılında çöl olacağı belirtilmektedir.

Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Türkiye tarafından 1998 yılında onaylanmıştır. Sözleşmenin Afrika, Asya, Latin Amerika ve Karayipler ve Kuzey Akdeniz olmak üzere dört uygulama eki vardır. Türkiye, Kuzey Akdeniz Bölgesel Uygulama Ekinde (EK-4) yer almaktadır. Sözleşmenin ulusal düzeydeki sekreteryaya hizmetleri ile uluslararası temas ve koordinatörlük görevi Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından sürdürülmektedir.

Türkiye Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programı; 16.05.1998 tarihli ve 23344 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 2005/2 sayılı T.C.Çevre ve Orman Bakanlığı Genelgesi ile yürürlüğe girmiştir.

Türkiye Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programı; "ülkede-ki çölleşmeye yol açan sorunları belirleyerek, bu sorunların devlet, yerel topluluklar, arazi kullanıcıları ve kadınlı erkekli tüm ilgi gruplarının katılımıyla nasıl çözümlenebileceğini ortaya koymayı ve bunun için gerekli önlemleri tanımlamayı" amaçlamaktadır.

Türkiye Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programı; uygulanması öncelikli, prensip ve stratejileri etkin ve sürekli kaynaklarımızın korunması ve sürdürülebilir yönetimlerine yol gösterici, ilgili kurum ve kuruluşları göreve çağıran, tüm kurum ve kuruluşları ortak ve işbirliği halinde çalışmaya davet eden, katılımcılığı öngören stratejileri kapsayan bir dokümandır.

Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nin 7'nci Gözden Geçirme Bilim ve Teknolojik Komite Toplantısı 3-14 Kasım 2008 yılında İstanbul'da yapılmıştır. Tür-

kiye Kuzey Akdeniz Ülkeleri Dönem Başkanlığına seçilmiştir.

Çevre ve Orman Bakanlığı, Ağaçlandırma Genel Müdürlüğü'nün öncülüğünde Türkiye Çevre Koruma Vakfı ile birlikte, ülkemizdeki çölleşmenin nedenleri, göstergeleri, etkileri, çölleşme ile mücadele yöntemleri, çölleşmenin kuraklık ve iklim değişikliği ile karşılıklı etkileşimleri, çölleşme ile mücadelede ulusal ve uluslar arası işbirliği ile ilgili paydaş (il ve bölge müdürlükleri, üniversiteler, özel sektör, çevresel STK'lar, oda ve birlikler, enstitüler) gruplarla bilgi alışverişinde bulunulduğu ve çölleşme ile mücadelenin politik, yasal ve kurumsal çerçevesinin ele alındığı "Çölleşme ile Mücadele Sempozyumu" 17-18 Haziran 2010'da Çorum'da gerçekleştirilmiştir.

2.Çölleşme ile Mücadelede Kadınların Rolü

Çölleşme ile mücadele ancak kadınların, gençlerin ve sivil toplum örgütlerinin ve toplumun tüm kesimlerinin yönetime katılması ile yapılabilir. Kadınların, gençlerin ve sivil toplum örgütlerinin ve diğer toplum kesimlerinin yönetime katılıp, soruna birlikte çözüm bulmalarını "çok ortaklı yönetim veya yönetişim (governance)" olarak adlandırabiliriz.

1972 Stockholm Konferansı belgelerinde "kadınlar" ibaresi yer almazken, 1992 Rio Konferansı belgelerinde, kadınların çevre yönetiminde oynayacakları yaşamsal rolden bahsedilmiş ve sürdürülebilir gelişme için kadınların katkılarının alınması gerektiği yer almıştır. Kadınların çölleşme ile mücadele konusundaki rolleri üç madde olarak özetlenebilir.

1.Ormanlar başta olmak üzere doğal kaynakların yok olmasının iki nedeni vardır: Gelişmiş ülkelerdeki artan tüketim ve geliştirmekte olan ülkelerdeki artan nüfustur. Her iki sorun da kadınlarla ilgilidir. Gelişmiş

ülkelerde doğal kaynaklar üzerindeki en büyük baskı tüketimdir. Tüketimde de kadınların etkisi çoktur. Aynı zamanda yeşil tüketici (Green consumerism) hareketinin başarısı da kadınlara bağlıdır. Çünkü kadınlar tüketim alışkanlıklarını değiştirir ve azaltırsa bu hareket başarılı olacaktır. Yeşil tüketicilikte, çevre dostu ürünler tercih edilmektedir. "Homo economicus (ekonomik insan)" kavramının yerini "homo ecologicus (ekolojik insan)" almaktadır. Yani çevreye uyumlu, çevresel değerlere saygı gösteren ve bu değerleri geliştiren bir insan tipi istenmektedir.

Öte yandan gelişmekte olan ülkelerde ormanlar ve diğer doğal kaynaklar üzerindeki baskının her geçen gün artmasının nedeni, hızlı nüfus artışıdır. Nüfusu kontrol etmenin veya azaltmanın yolu, Üçüncü Dünya Ülkeleri kadınlarına, doğum kontrol yöntemlerini öğretmektir. Kadınları bu konuda eğitmek çok önemlidir. 1994 yılında Kahire'de yapılan Birleşmiş Milletler Nüfus ve Gelişme Konferansı'nda, kadınların, çevre sorunlarına neden olduğu, onların tüketim ve nüfus artışı konusunda büyük rollerinin olduğu belirtilmiştir.

2. Çölleşmeden en çok etkilenenler kadınlardır. Özellikle Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde genelde kadınlar, gıda, su ve yakacak odunu temin ederler. Ormansızlaşma, çölleşme, toprak ve su kaynaklarının kirliliği nedeniyle kadınlar olumsuz etkilenmektedirler. Ormanlar, kadınlar için

hem yakacak, hem gıda, hem de ilaç kaynağıdır. Çölleşme sonucu kadınlar, bunlardan mahrum kalacaklardır. Yine kadınlar çocuklarını beslemek zorundadırlar. Çölleşme sonucu bunlardan mahrum kalan kadınlar, göç etmek zorunda kalacaklardır. Dolayısıyla kadını ve aileyi çölleşme olumsuz etkileyecektir.

3. Kadınlar, hiç şüphesiz yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı çölleşme ile mücadelede önemli katkıda bulunuyorlar. Gelişmiş ülkelerde kadınlar, çevre dostu ürünlerin tüketimi konusunda önemli kampanyalar yürütüyorlar. Örneğin Malezya'da kadınlar ormansızlaşmaya karşı protestolar düzenlemişlerdir.

Özellikle çölleşme ile mücadelede, kadınlar, son derece önemli bir konuma sahiptir. Çölleşme ile mücadele politikalarının başarısı, kadınların politikaların oluşturulması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesine aktif olarak katılmalarıyla sağlanabilir. Yukarıda değindiğimiz nedenlerden dolayı kadınlar, çölleşme ile mücadelede hayati roller oynamaktadır. Kırsal alanda yaşayan kadınlar, salt deneyimleri sayesinde, çölleşme ile mücadele konusunda erkeklerden daha çok bilgiye sahiptir.

Kadınlar, hem çevre sorunlarının nedeni, hem kurbanı, hem de kurtarıcısı oldukları için çevre açısından rolleri giderek artmış ve 1992'den sonra uluslararası belgelerde yerlerini almışlardır. Kadınların bu özelliğinden dolayı

"ekofeminizm" akımı başlamıştır. 1992 yılından sonraki çevre sorunları ile ilgili belgelerde genellikle kadınların rolünden bahsedilmektedir. Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nin giriş bölümünde; "Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kırsal kesimlerindeki çölleşme ve/veya kuraklıktan etkilenen bölgelerde kadınların oynadığı önemli rolü ve çölleşmeyle mücadele ve kuraklığın etkilerini hafifletme programlarının her düzeyinde gerek kadın gerekse erkeklerin tam katılımını sağlamanın önemini vurgulayarak,

Çölleşmeyle mücadele ve kuraklığın etkilerini hafifletme programlarında sivil toplum kuruluşlarının ve önemli diğer grupların özel rolünü vurgulayarak..." denilmek suretiyle çölleşme ile mücadele konusunda kadınların oynadığı önemli rolü belirtilmektedir.

Türkiye Ulusal Eylem Programının; "ülkedeki çölleşmeye yol açan sorunları belirleyerek, bu sorunların devlet, yerel topluluklar, arazi kullanıcıları ve kadınlı erkekli tüm ilgi gruplarının katılımıyla nasıl çözümlenebileceğini ortaya koymayı ve bunun için gerekli önlemleri tanımlamayı amaçlamadığını" yukarıda belirtmiştik. Dolayısıyla Türkiye Ulusal Eylem Programında; Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nin giriş bölümünde belirtilen çölleşme ile mücadele konusunda kadınların oynadığı önemli rolün dikkate alındığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Bretherton, C., "Gender and Environmental Change Are Women the Key To Safeguarding the Planet?", The Environment International Relations, Vogler, J. ve M. F. Imber (ed.), London, by Routledge, 1996, s. 99 – 119. / DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Ormanlık Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2001. / <http://cevehukuku.net/index.php/sozlesmeler/63-collesme> / http://hasat.org/forum/17_Haziran_Dunya_Collesmeyle_Mucadele_Gunu-k45232.html / <http://www.tucev.org/icerikoku.asp?id=1741/> Işık, K., Çevre Sorunları, Biyolojik Çeşitlilik ve Orman Gen Kaynaklarımız, İstanbul, TEMA Vakfı Yayınları, 1999. / Orman Mühendisliği Dergisi, Yıl:45 (Ekim-Kasım -Aralık 2008). / Romm, J., Sustainable Forestry, An Adaptive Social Process", Defining Sustainable Forestry, G. H. Aplet et al. (ed.), Washington, Island Press, 1993, s. 280 – 293. / Sample, A., "Introduction", Defining Sustainable Forestry, G. H. Aplet et al. (ed.), Washington, Island Press, 1993, s.247 – 254. / Saltık, A., "Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetimi: Kavramsal Yaklaşım", Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulanması, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, 1998, s. 27 – 33. / Sönmezşık, S., "21 Martlar, Yeni Dünya Düzeni ve Ormancılığımız", Orman Mühendisliği Dergisi, No.3 (Mart 2001), s. 5-12. / Uysal, İ., "Orman İçi Su Kaynaklarının Kullanımı ve Global Isınma", Tabiat ve İnsan Dergisi, No.4 (2001), s. 15-18.